

Щодо організації інклюзивного навчання у закладах освіти у 2019/2020 н. р.

**Інструктивно-методичні рекомендації
(Додаток до листа МОН України від 26.06.2019 №1/9-409)**

Методичні рекомендації розроблено з метою реалізації законів України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про загальну середню освіту”, інших нормативно-правових актів, що регламентують розвиток інклюзивного навчання в закладах освіти.

Національною радою реформ визнано інклюзивне навчання одним із пріоритетів розвитку держави, що є одним із основних чинників реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні.

У 2018 році *Законом України “Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг” від 6 вересня 2018 року (№ 2541-VIII)* внесено зміни до законів України “Про дошкільну освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, “Про позашкільну освіту”, зокрема щодо організації інклюзивного навчання у закладах освіти.

Необхідними умовами якісного інклюзивного навчання є:

- ♦ визначення особливих освітніх потреб дитини;
- ♦ підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- ♦ створення інклюзивного освітнього простору;
- ♦ надання освітніх, психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг;
- ♦ забезпечення учнів спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку;
- ♦ здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини протягом усього періоду навчання із обов’язковим залученням батьків до освітнього процесу.

Визначення особливих освітніх потреб дитини та умов для організації інклюзивного

навчання здійснюється практичними психологами та вчителями-дефектологами інклюзивно-ресурсних центрів за наслідками проведеної **комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини** (далі — комплексна оцінка) (пункти 11–37 *Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2018 року № 545* (із змінами), (далі — Положення про ІРЦ)).

Комплексна оцінка може проводитися за ініціативою батьків дитини або за рекомендацією педагогічних працівників закладу освіти **на підставі заяви батьків. Така оцінка не може проводитись примусово.**

Висновок про комплексну оцінку має рекомендаційний характер і не є підставою для скерування органом управління освітою дитини з особливими освітніми потребами до певного закладу освіти, зокрема до спеціальної школи чи навчально-реабілітаційного центру.

Відповідно до статті 55 *Закону України “Про освіту”* (далі — Закон) право обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття дітьми освіти відповідного рівня мають батьки дитини. Згідно зі статтею 20 Закону у разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків до закладу освіти **інклюзивна група або клас утворюється в обов’язковому порядку.**

Питання організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти регламентується статтями 8 та 16¹ *Закону України “Про загальну середню освіту”* та *Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 року № 872* (із змінами) (далі — Порядок).

Оскільки у Порядку серед документів, необхідних для відкриття інклюзивного класу,

Примітка. Деякі виділення в тексті зроблені редакцією для зручнішого користування документом.

зазначений витяг із протоколу засідання психолого-медико-педагогічної консультації (далі — витяг), зазначаємо, що **витяги, видані до 14.12.2018**, до моменту втрати чинності наказу Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України від 07 липня 2004 року №569/38 “Про затвердження Положення про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні Київську та Севастопольську міські районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації”, **чинні**. Вищезазначене Положення скасовано спільним наказом Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України від 06.09.2018 №974/36 о.д., зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 13.11.2018 за № 1289/32741. У діючих нормативно-правових актах не визначено термін дії витягів, якщо в них не зазначено термін повторного звернення для консультування.

У 2019/2020 навчальному році інклюзивні або спеціальні класи утворюються на підставі заяви батьків дитини з особливими освітніми потребами, до якої обов’язково додається висновок інклюзивно-ресурсного центру та, за потреби, інших документів, визначених *Порядком зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 05 травня 2018 року за №564/32016*.

Звертаємо увагу, що **висновок лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров’я не може бути підставою** для організації інклюзивного навчання для дитини з особливими освітніми потребами.

Термін дії висновку ІРЦ не обмежений у часі, крім випадків, коли рекомендовано та визначено дату повторного вивчення.

Повторна комплексна оцінка проводиться у разі:

- ♦ переходу дитини з особливими освітніми потребами з дошкільного закладу освіти в заклад загальної середньої освіти;
- ♦ переведення дитини із спеціального закладу дошкільної освіти, спеціального закладу загальної середньої освіти, закладу загальної середньої освіти до інклюзивної (спеціальної) групи закладу дошкільної освіти або інклюзивного (спеціального) класу закладу загальної середньої освіти;

- ♦ за рекомендацією команди психолого-педагогічного супроводу дитини у разі виявлених актуальних освітніх потреб дитини в процесі навчання, наявності труднощів у засвоєнні дитиною освітньої програми або успіхів у навчанні.

Якщо особливі освітні потреби дитини визначаються фахівцями інклюзивно-ресурсного центру, то організація інклюзивного навчання у закладі здійснюється **командою психолого-педагогічного супроводу** дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти (далі — команда супроводу). *Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти* затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 №609.

Відповідно до висновку інклюзивно-ресурсного центру, індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності), результатів психолого-педагогічного вивчення дитини команда супроводу **впродовж 2-х тижнів з моменту початку освітнього процесу складає індивідуальну програму розвитку дитини з особливими освітніми потребами** (далі — ІПР), яка погоджується батьками та затверджується керівником закладу освіти.

На перше організаційне засідання команди супроводу бажано запрошувати фахівця інклюзивно-ресурсного центру для отримання детальних рекомендацій щодо розроблення ІПР та особливостей організації інклюзивного навчання.

Команда супроводу визначає способи адаптації (у разі необхідності модифікації) освітнього середовища, навчальних матеріалів відповідно до потенційних можливостей та з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини. У разі потреби розробляє індивідуальний навчальний план та індивідуальну навчальну програму в закладі загальної середньої освіти та індивідуальний освітній план в закладі дошкільної освіти.

З метою коригування та визначення прогресу розвитку дитини **команда супроводу переглядає ІПР** у закладі загальної середньої освіти двічі на рік (у разі потреби частіше); **у закладі дошкільної освіти — тричі на навчальний рік** (у разі потреби частіше). Діяльність дитини оцінюється не лише з позиції набутих знань, а перш за все — з позиції прогресивного розвитку.

У разі пропуску дитиною з поважних причин великої кількості навчальних днів, виконання освітньої програми забезпечується шляхом розроблення для учня **індивідуальної освітньої траєкторії**, що може бути реалізована в закладі через індивідуальний навчальний план (ст. 53 Закону України “Про освіту”). Проведення корекційно-розвиткових занять в такому випадку можна здійснювати в канікулярний період, попередньо погодивши це з батьками. Проте організація освітнього процесу не повинна призводити до перевантаження учня та має забезпечувати безпечні та нешкідливі умови здобуття освіти.

Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг здійснюється шляхом **проведення індивідуальних і групових занять**, які можуть надаватися **як штатними працівниками закладу, так і залученими фахівцями**, в тому числі: працівниками інклюзивно-ресурсних центрів, спеціальних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів, логопедичних пунктів та інших закладів на підставі цивільно-правових договорів. При цьому **оплата праці залучених фахівців здійснюється за рахунок коштів державної субвенції**, відповідно до пункту 6 Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 року №88 (із змінами) (далі — Порядок та умови надання субвенції).

Примірний перелік додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) для осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти та Перелік фахівців, які проводять (надають) додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові заняття (послуги) з особами з особливими освітніми потребами у закладах освіти визначено у додатках Порядку та умовах надання субвенції.

Звертаємо увагу, що крім основної роботи й роботи за сумісництвом, **працівники закладів та установ освіти можуть залучатися до педагогічної роботи на умовах погодинної оплати праці**, яка не є сумісництвом згідно з *Положенням про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій, затвердженим спільним наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України та Міністерства фінансів України від 28.06.1993 №43.*

На відміну від роботи за сумісництвом, яка виконується лише у вільний від основної роботи час, **педагогічна робота з погодинною оплатою праці в обсязі не більше 240 годин на рік, може виконуватися в межах основного робочого часу** працівника з дозволу керівника державного підприємства, установи, організації **без утримання заробітної плати**.

Оплата праці фахівців за проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) здійснюється за ставками погодинної оплати праці працівників усіх галузей економіки за проведення навчальних занять у розмірах, передбачених для доцента або кандидата наук, які проводять навчальні заняття з учнями шкіл, установленими в додатку 5 до *постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 року № 1298*, підвищеними на 20 відсотків за роботу з особами з особливими освітніми потребами.

Відповідні зміни щодо **підвищення ставки погодинної оплати праці за роботу з особами з особливими освітніми потребами на 20 %** внесені постановою Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 року № 129.

Інші виплати (підвищення за педагогічне звання, надбавки за вислугу років і престижність педагогічної праці, інші надбавки і доплати) при оплаті праці фахівцям за проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) у Порядку та умовах надання субвенції не зазначені.

Починаючи з 2018 року у школах, в яких навчання дітей з особливими освітніми потребами організоване в інклюзивних класах, для проведення корекційно-розвиткових занять, що визначені індивідуальною програмою розвитку дитини, можуть вводитись посади вчителів-дефектологів. Відповідні зміни до Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти внесено *наказом Міністерства освіти і науки України від 01.02.2018 №90*. Також цим наказом введено **1 ставку асистента вчителя на 1 інклюзивний клас** (було 0,5 ставки).

Щодо роботи **логопедичних пунктів** необхідно зазначити, що *Положення про логопедичні пункти системи освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 13.05.1993 № 135, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 31.05.1993 за №59, чинне.*

Вчителі-логопеди, які працюють на пунктах, надають корекційно-розвиткові послуги усім дітям, які мають порушення мовлення, в тому числі дітям з особливими освітніми потребами. При цьому корекційно-розвиткові заняття, передбачені індивідуальною програмою розвитку дитини, такими фахівцями надаються **за умови укладання з ними закладами освіти або відповідними органами управління освітою цивільно-правових договорів.**

Потреба у додатковій підтримці дитини **асистентом вчителя (вихователя)** або **асистентом дитини** визначається фахівцями інклюзивно-ресурсного центру та зазначається у висновку про комплексну оцінку. При організації інклюзивного навчання у закладі освіти необхідно враховувати, що асистент вчителя (вихователя) не є персональним педагогом для одного чи декількох дітей, він надає допомогу вчителю (вихователю) в організації освітнього процесу в класі (групі), допомагає дітям з особливими освітніми потребами концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю у них тощо. Наголошуємо, що освітній процес в класі (групі) з дітьми, в тому числі з особливими освітніми потребами, здійснюється вчителем (вихователем). Асистент вчителя (вихователя) є постійним учасником команди супроводу в закладі освіти. Детальніше про функції асистента вчителя можна ознайомитися у *листі Міністерства освіти і науки України від 25.09.2012 № 1/9-675.*

В закладах освіти асистентами вчителів (вихователів) можуть працювати особи з педагогічною освітою, на відміну від асистентів дитини, якими можуть бути батьки, особи, уповноважені ними, або соціальні працівники.

Проходження атестації асистентом вчителя (вихователя) регламентовано *Типовим положенням про атестацію педагогічних працівників, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 06.10.2010 № 930, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14 грудня 2010 року за № 1255/18550.*

Посада асистента вчителя (вихователя) не передбачає присвоєння кваліфікаційних категорій. За результатами атестації асистенту вчителя (вихователя) встановлюється тарифний розряд, при визначенні якого враховуються освітній рівень працівника, професійна компетентність,

педагогічний досвід, результативність та якість роботи, інші дані, які характеризують його професійну діяльність.

Відповідно до *постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 року № 1298 (із змінами)* асистенту вчителя закладу загальної середньої освіти з інклюзивним та інтегрованим навчанням, **асистенту вихователя закладу дошкільної освіти в інклюзивній групі встановлюються 10–12 тарифні розряди.**

Питання оплати праці педагогічних працівників регулюються *наказом Міністерства освіти і науки України від 26.09.2005 № 557 “Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ”, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 03 жовтня 2005 року за № 1130/11410, та Інструкцією про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 15.04.1993 № 102, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 27 травня 1993 року за № 56* (далі — Інструкція).

Пунктом 4 Інструкції визначено, що **посадові оклади встановлюються керівниками** на основі діючих кваліфікаційних вимог і тарифних розрядів працівників відповідної кваліфікації з наступною атестацією або тарифікацією згідно з чинним законодавством.

Рішення про встановлення конкретного розміру посадового окладу (ставки заробітної плати) в межах затвердженого фонду заробітної плати відповідно до затверджених цим наказом схем тарифних розрядів приймає керівник закладу освіти.

Відповідно до пункту 3¹ статті 48 Прикінцевих положень Закону України “Про загальну середню освіту”, а також Положення про ІРЦ в Україні розбудовується **мережа інклюзивно-ресурсних центрів.** За оперативними даними станом на 01.06.2019 в регіонах створено 561 інклюзивно-ресурсний центр.

Необхідно зазначити, що наукову та методичну підтримку центрів здійснюють обласні ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти та Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, які відповідно до Положення про ІРЦ забезпечують підвищення кваліфікації педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів.

Відповідно до Положення про ІРЦ інклюзивно-ресурсний центр є установою, що утворюється з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти шляхом проведення комплексної оцінки, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу.

Річний план роботи центру розробляється на календарний рік відповідно до основних завдань, визначених Положенням про ІРЦ, та затверджується директором центру (пункту 42 Положення про ІРЦ). В літній період, як і протягом всього календарного року, фахівці центру виконують основні завдання відповідно до своїх посадових обов'язків.

При цьому необхідно зауважити, що **корекційно-розвиткові заняття педагогічними працівниками центру проводяться тільки з дітьми, які не можуть отримати відповідні послуги у закладах освіти, або не відвідують дитячі садки або школи.** Основними функціями центру є проведення комплексної оцінки, консультування батьків та педагогічних працівників щодо організації навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Розрахунок вартості послуг, які надаються фахівцями інклюзивно-ресурсного центру особам з особливими освітніми потребами з інших адміністративно-територіальних одиниць та об'єднаних територіальних громад, здійснюється засновником центру (представницькими органами місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, районними, міськими, районними у містах (у разі їх утворення) радами).

У своїй діяльності, в тому числі фінансово-господарській, інклюзивно-ресурсний центр підпорядковується засновнику. Фінансово-господарська діяльність інклюзивно-ресурсного центру провадиться відповідно до бюджетного законодавства, законодавства про освіту та інших нормативно-правових актів.

Відповідно до частини першої статті 16 *Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні"* органи місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються цим та іншими законами власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону.

На відміну від інклюзивно-ресурсних центрів, **обласні ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти** не проводять комплексну оцінку розвитку дітей. Натомість такими центрами надається навчально-методична допомога педагогічним працівникам, аналізується стан організації навчання дітей з особливими освітніми потребами в області тощо. *Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти* затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 617.

Постановою Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 №530 затверджено *Порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти*, яким визначено організаційні засади діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти та форму індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Звертаємо увагу, що вищезазначеним Порядком унормовано **кількість дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній групі**, яка має становити не більше трьох осіб, зокрема:

- ♦ *одна — три дитини* з числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, із затримкою психічного розвитку, зниженим зором, слухом, легкими порушеннями інтелектуального розвитку;
- ♦ *не більше двох осіб* з числа дітей сліпих, глухих, з важкими порушеннями мовлення;
- ♦ *не більше однієї дитини* із складними порушеннями розвитку.

Слід зазначити, що відповідно до статті 103³ *Бюджетного кодексу України*, положення якої розширюють напрями використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, вперше у 2019 р. *постановою Кабінету Міністрів України № 129 від 27.02.2019 "Деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2019 році"* внесено зміни до Порядку та умов надання субвенції, та затверджений розподіл частини **субвенції у розмірі 37230,0 тис. грн на організацію інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку.**

Зокрема, за рахунок державної субвенції здійснюється оплата таких видатків:

- ♦ проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг), що визначені індивідуальною програмою розвитку, особам з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти;
- ♦ придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму, для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти. На придбання зазначених засобів використовується не більш як 35 відсотків загального обсягу субвенції. За наявності у закладі декількох осіб з особливими освітніми потребами з однаковими порушеннями у разі потреби можлива закупівля спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку для спільного користування.

Придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних групах, здійснюється відповідно до *Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних групах закладів дошкільної освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 17.04.2019 № 423 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17.04.2019 за № 403/33374.*

За рахунок державної субвенції також вперше у 2019 р. здійснюється придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в спеціальних групах закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Директоратом інклюзивної та позашкільної освіти розроблено універсальний *Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти* (далі — Типовий перелік).

На сьогодні Типовий перелік направлено в Міністерство юстиції України для проведення правової експертизи та державної реєстрації.

До прийняття зазначеного проекту акта рекомендуємо при визначенні спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму, для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в спеціальних групах закладів професійної (професійно-технічної) освіти, користуватись *Типовим переліком спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 23.04.2018 № 414).*

Детально щодо розподілу та використання коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами ви можете ознайомитись у *листі Міністерства освіти і науки України від 05.03.2019 № 1/9-110.*

Важливим аспектом створення інклюзивного освітнього середовища в рамках Концепції “Нова українська школа” є **забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти** з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування.

Звертаємо увагу, що в Україні **діють нові державні будівельні норми**: ДБН В.2.2-3:2018 “Будинки і споруди. Заклади освіти”, ДБН В.2.2-4:2018 “Будинки і споруди. Заклади дошкільної освіти”, ДБН В.2.2-40:2018 “Інклюзивність будівель і споруд”. Ці норми є обов’язковими до виконання під час проектування та будівництва нових та реконструкції існуючих будівель, споруд і приміщень закладів освіти.

Дотримання вимог архітектурної доступності дозволить створити безбар’єрне і безпечне для всіх учасників освітнього процесу середовище, забезпечуючи право дітей з особливими потребами на навчання та гармонійний розвиток в освітньому просторі.

Детальніша інформація про забезпечення доступності закладів освіти для осіб з особливими освітніми потребами надана у *листі Міністерства освіти і науки України від 05.04.2019 № 1/9-223.*

ЗАВАНТАЖТЕ ДОКУМЕНТ:
dv.in.ua/2019-8/vkladka2

Генеральний директор
директорату інклюзивної
та позашкільної освіти **Валентина Хіврич**